

nuošalyje, ir tai yra labai svarbu suvokiant jos ateities perspektyvas.

Plačiau pristatytas monografijos turinys ir kai kurių diskusinių klausimų atvėrimas parodė, kad žemaičių etniškumo klausimas nėra toks paprastas, bet analizė turi būti kompleksinė ir tarpdalykinė. Todėl šių tyrimų ilgą laiką niekas sistemingai ir nesiėmė. Matyti, kad ši knyga pasitarnaus žemaičių etinės bendrijos savivokai ir kartu prisidės prie nacionalinio lietuvių tautos charakterio išsaugojimo, kuriame žemaitiškumas, kaip ir kitos etnografinės tapatybės, buvo ir yra neatskiriama viso to dalis. Tad, nepaisant iškeltų įvairių diskusinių klausimų, atliktas darbas vertintinas kaip reikšmingas indėlis į Lietuvos etnologijos studijas.

Tomas Petreikis

MIGRACIJA IR TAPATYBĖ LATVIŲ GYVENIMO PASAKOJIMUOSE

Žodinės istorijos tyrimai – pastaruoju metu bene sparčiausiai plėtojama humanitarinių mokslų kryptis, pasižyminti ryškiu tarpdalykiniu pobūdžiu ir užimanti vis tvirtesnes pozicijas daugelyje pasaulio šalių. Ne išimtis – ir kaimynai latviai. Tai patvirtina 2011 metais pasirodęs angliškas straipsnių rinkinys¹, parengtas 2008 m. birželio 27–29 d. Rygoje, Latvijos universitete, vykusios konferencijos medžiagos pagrindu. Iš daugelio kitų panašių publikacijų šis leidinys išsiskiria aiškiai apsibrėžta pagrindine tyrimų tema – migracija, kuri skirtingų autorių straipsniuose nagrinėjama įvairiaisiais aspektais. Knygos pra-

tarmėje pažymima, kad „migracija – tiek kolektyvinė, tiek individuali, tiek savanoriška, tiek priverstinė – yra reikšminga latvių istorinės patirties dalis“, ji vienaip ar kitaip veikia tradicijas, gyvenimo būdą, tapatybę, savotiškai padalydama žmogaus ar ištisos bendruomenės gyvenimą į tą, kuris buvo anksčiau, ir tą, kuris atsiranda po to. Sykiu jau pratarmėje atkreipiamas dėmesys ir į dar vieną svarbų šio reiškinio aspektą: ji susieja atvykėlius su juos priimančia bendruomene abipusio poveikio saitais (p. 3). Migracijos tema leidinyje pristatoma, galima sakyti, išties visapusiškai: atskiros straipsnių rinkinio dalys skiriamos su šiuo reiškiniumi susijusioms (ir jį veikiančioms) vertybėms, tapatybei, naratyvams, ypač migracijos pasakojimams Šiaurės šalyse, jos sąveikoms su totalitariniu režimu ir pan. Toliau pamėginsime aptarti vieną kitą įdomesnę šio leidinio straipsnį.

Latvių žodinės istorijos (arba gyvenimo pasakojimų, latviškai vadinamų (pl.) *dzīvesstāsti*) tyrimai turi tvirtą pagrindą – dar paskutiniame XX a. dešimtmetyje pradėtą kurti atsiminimų archyvą, vėliau tapusį Nacionaliniu žodinės istorijos projektu, kurio medžiaga saugoma Latvijos universiteto Filosofijos ir sociologijos institute. Apie šį projektą, kaip apie visais požiūriais sektiną pavyzdį ir vertingą iniciatyvą, jau yra tekę trumpai užsiminti kiek anksčiau, vertinant perspektyviausias folkloristikos raidos kryptis². Kad tąsyk neklysta, puikiai rodo ir recenzuojamasis leidinys. Jis, kaip ir konferencija, yra skirtas ilgamečio mokslinio projekto vadovo profesoriaus Augusto Milto (1928–2008) atminimui. Pratarmėje nurodoma, kad leidinio suda-

1 *Oral History: Migration and Local Identities*, edited by Ieva Garda Rozenberga, Mara Zirnīte, Rīga: University of Latvia, 2011. – 254 p.

2 Žr. Lina Būgienė. Objekto problema šiandienos tautosakos moksle ir naratyvų analizės perspektyvos, *Tautosakos darbai*, 2008, [t.] XXXV, p. 45.

rymo metu Nacionalinio žodinės istorijos projekto fonde buvo sukaupta jau daugiau nei 3000 gyvenimo pasakojimų (p. 3). Akivaizdu, kad toks medžiagos kiekis tikrai turėtų būti pakankamas visokeriopai mokslinei analizei.

Kad profesoriaus A. Milto figūra leidinių sudarančių straipsnių autoriams svarbi ne vien dėl jo, kaip buvusio projekto vadovo, administracinės veiklos, bet ir dėl mokslininko autoriteto, liudija pirmojo knygoje skelbiamo straipsnio autorė Baiba Bela. Pasirinkusi analizuoti latvių emigraciją į Švediją po Antrojo pasaulinio karo vertybiniu aspektu („Tremtis kaip vertybių katalizatorius“), tyrėja pirmiausia glaustai apibūdina Nacionalinio žodinės istorijos projekto vykdymą, atskirai pažymėdama jo vadovo A. Milto vaidmenį: pats būdamas filosofas ir etikos profesorius, jis nuolat pabrėždavęs būtinybę tirti vertybes – tai, kas sieja (arba skiria) individą ir bendruomenę. Todėl, tęsdama A. Milto darbus, B. Bela tikina nutarusi savąją latvių emigrantų Švedijoje gyvenimo pasakojimų (iš viso ji remiasi dvidešimt keturių pagyvenusių latvių emigrantų atsiminimais, užrašytais Stokholme 1996 ir iš dalies papildytais 2007 m.) analizę koncentruoti į vertybių ir tremties santykį (p. 9–10). Pasak autorės, tirdamas gyvenimo pasakojimus, A. Miltas sekęs objektyvistine vertybių teorijos tradicija ir sudaręs tokią keturių lygių hierarchiją: 1) pamatinės vertybės, pavyzdžiui, gyvybė, energija, sveikata, aplinkos kokybė; 2) socialinės vertybės, pavyzdžiui, gerovė, tvarka, solidarumas, socialinis saugumas, teisingumas, atsakomybė; 3) kultūrinės vertybės, kaip antai vienybė, individualumas, prasminga veikla, humaniškas gyvenimo būdas, rūpinimasis aukštesnėmis vertybėmis; 4) aukštesniosios dvasinės vertybės, tarp kurių nurodomas gėris, dora, tiesa, grožis, laisvė, gyvenimo prasmė, tikė-

jimas, viltis, meilė. Pastarosios, ketvirtojo lygio, vertybės nustatančios „aukštesniųjų moralinių priedermių pavyzdį, maksimalią žmonijos veiksmų programą, be kurios neįmanoma optimaliai įvykdyti minimalių visuomenės reikalavimų“. Latvių gyvenimo pasakojimuose A. Miltas aptikęs išsivertusių vertybių spektrą, kurį pirmiausia sudaro pamatinės ar prigimtinės vertybės, paskui – šeima, atsakomybė, darbas, o galiausiai – aukščiausios dvasinės vertybės, kaip antai šventybės potyris, laisvė ir sąžinė. Sykiu A. Miltas pastebėjęs ir tam tikrą paradoksalų dalyką: visi gyvenimo įvykiai, jo nuomone, sudarą savotišką „priešybių vienybę“ – gėrio nesą be blogio, grožio – be bjaurumo, teisingumo – be neteisybių, o kilnumo – be niekinimumo (p. 12).

Pati straipsnio autorė pabrėžia du pagrindinius principus, taikomus socialiniuose moksluose: visų pirma, vertybės čia traktuojamos kaip esminės kultūrinės idėjos, ir antra, vienos grupės nariai dažniausiai pripažįsta tas pačias vertybes. Vertybinės nuostatos svarbios ir socialinei individo integracijai, ir galios santykiams visuomenėje apibrėžti. Straipsnyje nurodoma, kad asmeninis žmogaus požiūris neatsiranda iš niekur; priešingai – mūsų pažiūros laipsniškai formuojasi veikiamos kultūros, kurioje augame ir gyvename. Todėl kiekvieno žmogaus pasaulėžiūra ir vertybių sistema neatskiriama nuo visuomenės ar socialinės grupės, kuriai tas asmuo jaučiasi priklausęs, pažiūrų ir vertybių. Užtat, pasakodami apie savo gyvenimą (t. y. versdami savo patirtį pasakojimu), žmonės remiasi tam tikru socialiniu idėjų ir vertybių karkasu. O migracija ar tremtis puiki terpė tiek visuomeninėms, tiek individualioms pažiūroms, orientacijoms ir vertybėms atsiskleisti. Vertybės iš esmės nulemia jau ir žmogaus sprendimą palikti namus, ir paskesnę jo gyvenimą išsivijoje.

Negana to, B. Bela atkreipia dėmesį į dar vieną specifinį aspektą, susijusį su gyvenimo pasakojimų analize: juk kaip tik vertybės ir lemia pašnekovo atsispindimą apskritai išsipasakoti tyrėjui, kaip ir jo / jos temų pasirinkimą, įvykių atranką ir jų pateikimą gyvenimo istorijoje (p. 13).

Analizuodama latvių išėivių, į Švediją pabėgusių Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, atsiminimus, B. Bela daro išvadą: patį jų sprendimą palikti tėvynę daugiausia lėmė pirmojo lygio – pamatinės – vertybės, visų pirma – poreikis išsaugoti gyvybę (dar pirmaisiais sovietų okupacijos metais patyrę artimųjų areštus, paslaptingus dingimus ir deportaciją, daugelis žmonių pakartotinį šio režimo įsigalėjimą laikė grėsme savo gyvybei). Be to, autorė pažymi, kad išėiviai taip pat rūpinosi išsaugoti ir savo socialines (saugumą, teisingumą, nepriklausomybę) bei aukštesnias dvasines vertybes (laisvę). Įdomu, kad pastarosios vertybės buvo suvokiamos ne vien kaip individo, bet ir kaip visos tautos vertybės – tokia samprata buvo įsivyravusi dar oficialiajame tarpukario diskurse (kalbose, publikacijose, viešose renginiuose). Tos vertybės sudarė nacionalinės latvių savivokos pagrindą, tuo tarpu sovietai ir rusai buvo įsivaizduojami priešingai – kaip agresyvūs svetimtaučiai, išpažįstantys visiškai kitokias vertybes; negana to, neliko nepastebėta, kad sovietų viešai deklaruojamos vertybės anaipol neatitiko kasdienės jų veiklos (p. 14). Tai gi emigracijos momentu poreikis išsaugoti gyvybę buvo pats svarbiausias dalykas. Tiesa, vėliau daugiau svarbos imta teikti kitokioms vertybėms, nes jos geriau tiko ideologiškai pateisinti būtinybę gyventi išėivijoje ir padėjo išsaugoti tautinį tapatumą, o latviams, kaip etninei grupei, išlikti svetimoje aplinkoje (p. 15).

Toliau tyrėja pabrėžia, kad žmonių elgesys pačiu dramatiškiausiu – skaudaus ir staigaus bėgimo iš tėvynės – momentu itin vaizdžiai atskleidžia, kokios iš tikrųjų yra jų širdies gilumoje išpažįstamos vertybės. Ji rašo: „Pabėgėlių pasakojimai liudija, kad ramiose, kasdienėse situacijose visai nesunku paisyti elgesio normų, būti mandagiam ar net aukotis dėl kitų, tuo tarpu kritinėmis situacijomis įsijungia žmogaus išlikimo instinktas, ir tada daugelis įstengia galvoti tik apie save.“ Kita vertus, „tokių epizodų įtraukimas į gyvenimo pasakojimą irgi savaime atskleidžia pasakotojo vertybes, nes tiek atmintis, tiek gyvenimo pasakojimas visuomet būna selektyvūs, o atrankos principai dažniausiai grindžiami stipriais jausmais ir kolektyvine gėrio ir blogio bei to, ką verta ar neverta prisiminti, samprata“ (p. 17).

Analizuodama atsiminimus apie tolesnį latvių išėivių gyvenimą Švedijoje, autorė išskiria bent keletą veiksnių, kurie skatino latvius laikytis krūvoje ir saugoti tautinę tapatybę. Tai: 1) atsakomybės už okupuotą Latviją jausmas; 2) savitarpio pagalba; 3) kultūros, kuri leistų jaustis kaip namie, poreikis; 4) galimybės tapti / pasijusti lyderiu. Dauguma šių veiksnių remiasi kultūrinio ir socialinio lygmens vertybėmis (p. 19). Ideologinė kova už okupuotos tėvynės išlaisvinimą ir nepriklausomybės atkūrimą daugeliui tų žmonių tapo savotiška vėliava ar naujo gyvenimo šūkiu, padėjusiu jiems įveikti egzistencinę krizę ir kasdienes problemas. Etninė tapatybė – tokia svarbi latvių išėivių bendruomenėms – pajėgi išlikti ir tarpai tik palankioje aplinkoje, sudarytoje iš esminių kultūros elementų: kalbos, tradicijų, simbolių, istorijos, ideologijos, meno ir vertybių. Vis dėlto gyventi iškart dviejose kultūrose – nei lengva, nei paprasta, tad nenuostabu, kad daugeliui išėivių latvių kalba, kultūra

ir tautybė pavirto idealiomis vertybėmis, pernelyg nutolusiomis nuo tikrojo kasdienio gyvenimo. Galimas daiktas, kad daliai žmonių paprasčiausias išlikimas jau darėsi pakankama vertybė; materialiniai dalykai jų gyvenime užėmė svarbiausią vietą, o visa kita atrodė esą perdėta ir nesvarbu. Tokiais atvejais vėlesnio jų gyvenimo strategija tapo asimiliacija. Tikslai tie, kurie savo vertybes siejo su Latvija ir latviškumu ne vien kaip su tam tikru idealiu tikslu, o kaip su kasdienės savo veiklos ir gyvenimo būdo motyvacija, įstengė išsaugoti ir perteikti jaunesnėms kartoms tautinę tapatybę ir savąją išeivio misijos sampratą. Tiesa, kaip pažymi autorė, pravartu atminti, jog skambūs patriotiniai šūkiei nebūtinai atitinka nusistovėjusį žmogaus požiūrį ir laikyseną. Jau ir pačių išeivių dėmesį patraukė kai kurių likimo draugų elgesys, kai būdavo viešai nevengiama rinkauti nuvalkiotų patriotinių frazių, o namie kalbama svetima kalba, paskui netgi skundžiantis ir dejuojant, esą jaunoji karta jau nemokanti latviškai (p. 20). Baigdama B. Bela daro išvadą, kad išeivių gyvenimo patirties ir jų gyvenimo tremtyje analizė atskleidžia reikšmingą vertybių įtaką žmogaus veiksams, taip pat santykį tarp kolektyvinių ir individualių vertybinių sistemų. Pirmiausia, vertybės lemia sprendimą palikti gimtinę, o antra, jos atskleidžia paskesniame išeivių bendruomenės gyvenime, dažniausiai stiprindamos bendruomeninius saitus. Maža to, gimtosios šalies praradimas ir gyvenimas tarp dviejų kultūrų žadina asmeninės moralinės pareigos ir atsakomybės bendrai puoselėjamų vertybių kontekste pojūtį (p. 22).

Šis straipsnis atrodo gana „simptomiškas“ bendrame leidinio kontekste – tiek tuo, kad jame pabrėžtinai tęsiama ligotinė latvių autobiografinių tekstų tyrimo tradicija, suformuota A. Milto, tiek ir tuo,

kad į pagrindinę – migracijos – problemą čia pažvelgta labai konkrečiai apibrėžiant analizės imtį (pokario latvių išeivių Švedijoje atsiminimai) ir pagrindines metodologines nuostatas (migracijos santykis su vertybėmis). Manytume, abu šie dalykai pasiteisino. Aišku, galima ginčytis, ar verta skrupulingai laikytis visos A. Milto nurodytų keturių vertybių lygių schemas; pavyzdžiui, gana abejotinas ir pernelyg menkai motyvuotas atrodo socialinių ir kultūrinių vertybių atskyrimas (gal geriau būtų jas sujungti), pernelyg kuklus vaidmuo skiriamas šeimai, kurios įtaka tiek individo, tiek visuomenės vertybinei orientacijai yra akivaizdi, ir pan. Vis dėlto pats autorės pasirinktas analizės pjūvis – migracijos tema vertybiniu aspektu – atrodo itin netikėtas ir išties vaisingas.

Vertybių sklaidai migrantų gyvenime skirti ir dar du knygos straipsniai – Aijos Lulle's „Naujas namų apibrėžimas: latviai Gernsyje“ ir Intos Gales Carpenter „Istorijos scena Sibiro kaime“. Pirmajame daugiausia dėmesio skiriama „dvigubai“ migrantų tapatybei ir savotiškai jų savijautai, kai namais laikoma Latvija, bet dėl ekonominių priežasčių – darbo ir gero uždarbio – geriau jaučiamasi Gernsyje (netoli Bretanės esančioje saloje, kuri oficialiai priklauso Jungtinei Karalystei ir kur jau yra susiformavusi nemaža latvių emigrantų bendruomenė): čia gyvenama ir su šia vieta vis glaudžiau siejama kasdienė buitį ir būtis. A. Lulle remiasi kitų tyrėjų jau aptarta *transnacionalizmo* sąvoka, kurios vartoseną, pasak jos, pravarti tuo, kad leidžia „daugiausia dėmesio skirti ne migracijos motyvams, o sudėtingiems emocinės raidos ir kaitos procesams, apimantiems priklausomybę ir lojalumą daugeliui vietų ir erdvių, peržengiančių nacionalinių valstybių sienas“ (p. 24). Įdomu, kad pateiktųjų migrantų gyvenimo pasakojimų ana-

lizėje svarbią vietą užima sapnai – tai esą tie įsivaizduojamo gyvenimo scenarijai, kurie pasitelkiami įvairių fizinių ir simbolių vietų sąsajoms atskleisti (p. 28). Pasak vieno tiriamojo, kaip tik sapnas labiausiai ir lėmęs jo sprendimą išvykti iš Latvijos, tapdamas savotiška metafizine šio veiksmo legitimizacija. Beje, straipsnyje parodoma, kad migranto egzistencija anaip tol ne visada suvokiama kaip krizinė patirtis; priešingai, gebėjimas susitvarkyti gyvenimą „per dvi vietas“, net jei taip ir nesakoma, vertinamas kaip papildomos galios ir vertės šaltinis (angl. *empowering transnationalism*). Akivaizdu, kad toks gyvenimas gali emancipuoti ir išlaisvinti: pavyzdžiui, galimybė dirbti ir užsidirbti suteikia išeiviams pasitenkinimo, kad jie įstengia remti namie likusius artimuosius, pirkti jiems dovanas ir pan., t. y. jie gali duoti, o ne vien imti. Įdomu, kad, kaip pabrėžia autorė, dosnumas, lygiai kaip ir darbštumas, yra laikomi dorybėmis, giliai įsišaknijusiomis asmeniniame ir socialiniame „prototipinio latvio“ gyvenime (p. 31). Vadinasi, būtent transnacionalinė egzistencija sukuria sąlygas pamatinių latviškųjų vertybių realizacijai!

Paradoksalių vertinimų ir netikėtų pastebėjimų netrūksta ir trečiajame, paskutiniajame iš pirmąjį knygos skyrių sudarančių straipsnių. I. Gale Carpenter jame aptaria įdomų istorijos „teatralizavimo“ atvejį Sibiro persikėlėlių kaime Augšbebriuose, kur dar nuo 1897 metų gyvena išeiviai iš Latvijos. Tyrėja pažymi, kad šiuo kaimu ir latvių kalbą jau beveik pamiršusiais jo gyventojais itin susidomėta apie 1970 metus. Nuo tada latvių žurnalistai, fotografai ir filmų kūrėjai kone nepaliaujamai plūdo į Augšbebrius dokumentuodami ir fiksuodami archajišką tenykščių žmonių gyvenimą, vietos etnografinio ansamblio repertuarą ir t. t. Vėliau šis Sibiro kaimas apskritai virto mėgstama lat-

vių „tautinės piligrimystės“ vieta (p. 37). Netgi imta juokauti, kad Latvijos politikos veikėjų sėkmė gerokai priklausanti nuo to, kaip vykusiai išreklamuojamas jų vizitas į Augšbebrius (rus. *Бобровка*). Augšbebrių gyventojai netruko prie viso to priprasti ir net ėmėsi noriai vaidinti atitinkamą vaidmenį: autorei susidarė įspūdis, kad visas kaimas ilgainiui buvo paverstas nelyginant kokia atvykėlių malonumui sukurto istorinio spektaklio scena (p. 39). 1990 metais vietos aktyvistai drauge su Latvijos kultūrininkais sukūrė teatralizuotą pasakojimą su dainomis, atspindintį šimtametę kaimo gyvenimo istoriją, pavadintą *Mūsų stāsts* (Mūsų pasakojimas). Šis (auto)biografinis etnotekstas pirmiausia įdomus tuo, kad jame pasakojantysis asmuo yra ne „aš“, o „mes“: nuo individualių žodinių nesenos istorijos liudijimų čia pereinama prie pasakojimų apie senovę, kurie jau kadais transformuoti ir virtę tradicija, t. y. čia susiduriame su antriniu tradicijos panaudojimu scenoje. Antra, nagrinėjamas kūrinys yra visomis prasmėmis daugiabalsis ir tarpkultūrinis: jis sukurtas ne tik kaip tarptautinio bendradarbiavimo produktas, bet ir kaip atsakas į tuometinę Omsko srities kultūrinę politiką, ypač akcentavusią posovietinį etninių vertybių sklaidos ir daugiakultūriškumo siekį (p. 35). Atvykus į kaimą, tas daugiakultūriškumas, kaip teigia autorė, kas žingsnis krinta į akis: čia susiduriama su tikra liaudiškosios latvių ir rusų kultūros simbolių maišalyne. Tradiciniai rąstiniai latvių namai slepiasi už aklinų, aukštų rusiško tipo tvorų ir vartų (p. 39). Staktos dažnai nudažytos mėlyna spalva, būdinga slaviškajai kultūrai, nors vartai neretai papuošti tradiciniais latviškais ornamentais (p. 40). Kapinėse irgi gausu tiek latviškų, tiek rusiškų bruožų; analogiška jų sampyna pastebima ir tradicinėse šventėse, pavyzdžiui, Jonines drauge švenčia ir latviai,

ir rusai, todėl šventė pasižymi abiejų tautų tradicine raiška. Klausytojai pastebi, kad netgi latvių liaudies dainos čia atliekamos kitokia ritmika ir neįprastai intonuojant. Be to, pasak vieno atvykusio latvių choristo, „keista matyti latviškus tautinius drabužius vilkinčias moteris traukiant rusų *čiasuškas*“ (p. 41). Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama dviejų *Mūsu stāsts* versijų (po pirmosios, sukurtos 1990-aisiais, atsirado ir antroji – 2007 m.) analizei ir palyginimui. Originaliame spektaklyje daug dėmesio skirta kaimo atsiradimo istorijai Latvijos likimo kontekste, smarkiai eksploatuojama tautiškumo, latvių nacionalinių vertybių (žemės, laisvės) ir dorybių (darbštumo, atkaklumo) tema, skamba daug latviškų dainų ir t. t. Autorė daro išvadą, kad tai – „įprastinis imigrantų epas“: jame kalbama apie pavojus, sunkų triūsą, kančias, įsitvirtinimą svetimoje šalyje ir deklaruojamą kultūrinį tęstinumą. Nesvarbu, kur būtų rodomas šis sceninis pasakojimas – Sibire, Latvijoje ar kitur, – jis bus tinkamas kūrinys oficialaus paveldo saugotojams. Jame atspindėti tiek tautiniai latvių įvaizdžiai, tiek srityje propaguotos daugiakultūriškumo idėjos (p. 50). Tuo tarpu antroji versija, sukurta dešimtmečiu vėliau, jau pasirodo esanti visai kitokia – labiau vienkartinė, skirta „vietiniam vartojimui“ – draugams ir pažįstamiems: čia daugiau humoro, bufonados, didžioji dalis teksto atliekama rusiškai. Priešingai nei pirmajame pasakojime, čia kaimo gyventojai išreiškia prisirišimą ir šiltus jausmus Sibirui – kraštui, kuriame jie gimė, augo ir gyvena. Pasak autorės, abi spektaklio versijos įtvirtina Augšbebrių gyventojų, kaip tiek lokalinės, tiek nacionalinės kultūros požiūriu „vertingų“ ir savo vertę suvokiančių žmonių, įvaizdį. Tapatybės samprata šiuo atveju – nepaprastai sudėtinga ir lanksti; negana to, scenoje kas-

kart gali būti atskleistos vis kitos jos pusės (p. 52).

Įdomu tokias latvių autorės išvalgas palyginti su analogiškos tematikos lietuvių darbais apie panašaus likimo lietuviškus kaimus Užvolgyje (Čiornaja Padiną, Litovką ir Tolovką) – kad ir paėmus Gražinos Kadžytės knygelę *Volgos vanduo „Lietuvių tvenkiny“*³. Aišku, ši knygelė nėra mokslinis tekstas *stricto sensu*, veikiau – publicistinė apžvalga, kurioje kreipiamas dėmesys į kiek kitokius dalykus, pirmiausia – į pastangas išsaugoti lietuvių ir tradicinės tautosakos, ypač dainų, vaidmenį šiuo požiūriu. Žinoma, čia irgi einama pirmtaiko – mokslo autoriteto, koks latviams yra A. Miltas, – Norberto Vėliaus pramintu keliu⁴. Beje, savotiškai senųjų persikėlėlių Rusijoje temą mūsų recenzuojamame leidinyje tęsia estų autorė Anu Korb, analizuojanti į tėvynę grįžusių išeivių iš Rusijos reemigracijos naratyvus, atskleidžiančius nelengvą jų adaptaciją istorinėje tėvynėje (p. 90–104).

Visas antrasis knygos skyrius skirtas naratyviniams gyvenimo pasakojimų aspektams (jis vadinasi „Migracija ir pasakojimas“). Vis dėlto, tarsi tęsiant ankstesniojo I. Gale Carpenter straipsnio problematiką, ši skyrių pradedančiame Maijos Hinkle straipsnyje koncentruojamasi į dar vieno kolektyvinės patirties pasakojimo kūrybą, tik šiuo atveju tai – trijų kartų latvių išeivių Amerikoje, atvykusių į ją po Antrojo pasaulinio karo, atsiminimais pagrįstas naratyvas (p. 55). Straipsnis remiasi daugiau kaip trim šimtais gyvenimo pasakojimų,

.....

3 Gražina Kadžytė. *Volgos vanduo „Lietuvių tvenkiny“*, Vilnius, 1995.

4 Plg. Norbertas Vėlius. Čiornos Padinos lietuvių tautosaka, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai: Serija A*, 1965, t. 2(19), p. 291–301.

užrašytų derinant žodinės istorijos tyrimų ir folkloristikos taikomus metodus, t. y. kai pašnekovui leidžiama laisvai pasakoti, tačiau siekiama, kad jis vis dėlto atskleistų savo požiūrį į keletą tyrėjui svarbių aspektų. Pažymėtina, kad surinkta medžiaga jau paskelbta dviejose knygoose – Latvijoje ir JAV (p. 58). Įdomu, kad greta asmeninių gyvenimo pasakojimų tyrėjai čia vėliau pasitelkė ir grupinius interviu, kurie neretai išsirutuliodavo į diskusijas, stimuliuojančias jų dalyvių istorijos reflektavimą ir nemenkai prisidėjusias prie kolektyvinio naratyvo kūrimo: jų metu vieno dalyvio atsiminimai atgaivina kitų atmintį, o jų pasakojami dalykai iš dalies kertasi, iš dalies papildo vienas kitą, sudarydami nelyginant savotišką „žuvies žvynų raštą“ (p. 59–61). Kaip ir būtų galima tikėtis, atsakydami į klausimą, kas ir dėl ko skatino juos išlaikyti latvių tautinę tapatybę, respondentai nurodė panašias priežastis, kaip ir B. Belos straipsnyje apibūdinti latvių išeiviai Švedijoje. Tiesa, grupinių interviu metu būdavo ypač pabrėžiamas šeimos vaidmuo (p. 63). Pabaigoje straipsnio autorė reziuumuoja abiejų medžiagos rinkimo būdų – individualaus pasakojimo ir diskusijos grupėje – skirtumus ir privalumus. Pasak jos, individualus pasakojimas labiausiai tinka, jei (1) ypač domimasi asmeniniais respondento laimėjimais arba (2) jo gebėjimu pasakoti, (3) kalbinamasis nesutinka pasakoti viešai, (4) pateikiama „jautri“ informacija, (5) pasakojimui būtina pasakotojo savistaba, pasitikėjimas ir savirefleksija. Tuo tarpu diskusijos grupėje itin praverčia, jeigu (1) per trumpą laiką norima sukaupti kuo daugiau įvairios informacijos apie tam tikrą dalyką, (2) kalbama apie temas, kurias šiaip jau individualūs pasakotojai apeina, (3) reikia skirtingų nuomonių prieštariniais klausimais, (4) susiduriama su kolektyviniais

mitais (p. 66). Akivaizdu, kad tokie pastebėjimai gali praversti ir tyrėjams, dar tik kuriantiems savo būsimų tyrimų strategiją ir taktiką.

Migraciją ir jos stereotipus folkloristo požiūriu analizuoja ir kito knygoje spausdinamo straipsnio autorė – folkloristė iš Tartu universiteto Tiiu Jaago. Jos dėmesio centre – individualaus pasakojimo santykis su viešajame migracijos diskurse įsigalėjusiomis temomis – savotiškais stereotipais, gerokai veikiančiais asmeninės patirties raišką (p. 69–81). Tuo tarpu Indianos universiteto (JAV) mokslininkė Ilzė Akerberga nagrinėja biografinio naratyvo vizualizaciją dokumentiniame filme ir lygina latvišką filmą *Dzīvesstāsts* su brazilīšku analogu (p. 82–89), taip darsyk sutvirtindama vis labiau ir lietuvių folkloristikoje įsigalintį požiūrį, kad naratyvas nebūtinai turi būti tikrai verbalinis⁵. Sąsają su mūsų humanitarinių mokslų padangėje šiuo metu gvildenamomis problemomis netrūksta ir dar viename knygoje esančiame straipsnyje – Amy Niang iš Edinburgo universiteto (Škotija) darbe, pavadintame „Tapatybės pasakojimai: žodinė tradicija tarp oficialios versijos ir periferinių istorijų“ (p. 105–118). Nuo šios autorės pirmiausia savotiškai „kliūva“ istorikams, bergždžiai užsiimantiems žodinės istorijos šaltinių verifikacija ir absoliutaus tikslumo paieškomis bei pernelyg besižavintiems rašytiniais liudijimais. Problema, pasak A. Niang, šiuo atveju yra ne žodinės tradicijos prigimtis, o netinkami metodai, istorikų pasitelkiami jai vertinti. Istorikams ji priekaištauja už sistemingą žodinių šaltinių ignoravimą, turintį dvejetainį nepagei-

.....
5 Bronė Stundžienė. Šiuolaikinė lietuvių folkloristika ir jos metodologiniai horizontai, kn.: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, Vilnius, 2012, p. 26.

daujamų pasekmių: pirma, istorija tokiu atveju tampa tik rašto tradiciją turinčių bendruomenių „savybė“; antra, griežtas „patikimų liudijimų“ reikalavimas saviškai apriboja pačių istorikų mąstymą ir nepalieka kitokių žodinės visuomenės vertinimo alternatyvų (p. 105–106). Pati A. Niang, remdamasi Vakarų Afrikos ikikolonijinių politinių darinių pavyzdžiais, koncentruojasi į tradicinių žodinių pasakojimų panaudojimą socialinių schemų ir valdžios struktūrų legitimavimui. Labai panašus požiūris į žodinės istorijos šaltinių vertingumą ir jų tyrimus pastaraisiais metais ryškėja ir Lietuvos humanitariniuose moksluose⁶, todėl A. Niang straipsnyje nesunku atrasti ir mums aktualių minčių bei įžvalgų. Vis dėlto, atsižvelgiant į bendrą knygos kontekstą, lieka neaišku, kodėl šis straipsnis čia skelbiamas: juk jame, galima sakyti, nieko nėra apie pagrindinę šio rinkinio temą – migraciją, bent jau latvių, o nagrinėjama Afrikos tautų tradicijų medžiaga! Tiesa, tai bene vienintelis ryškus nenuoseklumas šiaip jau teminiu požiūriu gana vieningame leidinyje.

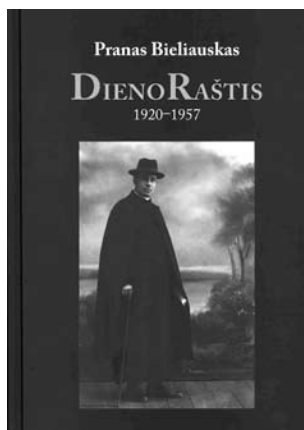
Recenzuojamo straipsnių rinkinio tema – migracija – šiandien yra viena aktualiausių bei skaudžiausių ir lietuvių visuomenės problemų. Tad verta pasveikinti kaimynus latvius, kurie ėmėsi tokios visapusiškos mokslinės šio reiškinio analizės, atskleidusios istorines migracijos šaknis, vertybinius jos aspektus, emigrantų, imigrantų ir reemigrantų savijautą ir pastan-

6 Žiūrėti dar: Lina Būgienė. Pasaulio refleksija autobiografiniuose vyrų ir moterų pasakojimuose, kn.: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, p. 70; Jurga Jonutytė, Lina Būgienė, Aleksandras Krasnovas. *Lietuvos pasienio miestelių atmintis ir tapatybė: Valkininkai, Vilkyškiai, Žeimelis*, Vilnius, 2013, p. 80–85; Jurga Jonutytė. *Tradicijos sąvokos kaita*, Vilnius, 2011.

gas pritaipiti naujoje bendruomenėje, savo tapatybės suvokimą ir įvairių ją atspindinčių naratyvų kūrimą. Svarbu pažymėti, kad knygoje išryškinti ne tik problemiški, bet ir pozityvūs šio reiškinio aspektai, taip pat migracijos poveikis ne tik individualiai, bet ir jį priimančiai bendruomenei. Leidinys tikriausiai turėtų būti aktualus ir šiandien vis stiprėjančios (auto)biografinių naratyvų studijų krypties atstovams – tiek planuojantiems būsimų tyrimų temas ir strategiją, tiek apibendrinantiems surinktą medžiagą ar ieškantiems perspektyvių jos analizės gairių.

Lina Būgienė

Pranas Bieliauskas. DIENORAŠTIS.
1920–1957, Vilnius: Homo liber,
2012. – 704 p.

Sakoma: rankraščiai nedega. Ši mintis sukasi galvoje, puslapis po puslapio verčiant neseniai dienos šviesą išvydusį Prano Bieliausko dienoraštį. Stora 700 puslapių knyga neleidžia nė minutei atsiplėšti, minimos Vilniaus gatvės, žmonės, įvykiai skleidžiasi tarsi gyva istorija... Lietuvoje retenybė, kad žinomas žmogus visą gyvenimą, kone diena diena būtų rašęs dienoraštį. Dar didesnė retenybė, kad tokie asmeniškai užra-